

Używanie tytoniu, alkoholu i substancji psychoaktywnych przez młodzież szkół ponadgimnazjalnych

Use of tobacco, alcohol and psychoactive substances by high school students

AGNIESZKA SARACEN

Instytut Zdrowia Politechniki Radomskiej

Wprowadzenie. Palenie tytoniu i używanie substancji psychoaktywnych jest istotnym problemem zdrowotnymi socjologicznymi większości krajów. Mimo szerokich kampanii antynikotynowych i skierowanych przeciwko przyjmowaniu środków psychoaktywnych, odsetek ludzi je zażywających nie ulega zmniejszeniu.

Cel pracy. Ocena używania tytoniu, alkoholu i innych substancji psychoaktywnych przez młodzież szkół ponadgimnazjalnych.

Materiał i metody. Badania przeprowadzono na grupie 3108 uczniów pierwszych i ostatnich klas 19 szkół ponadgimnazjalnych województwa mazowieckiego. Użyto anonimowych kwestionariuszy wywiadu i ankiety, opracowanych indywidualnie do studium. Analizowano rodzaj szkoły, klasę, miejsce zamieszkania, pochodzenie, wykształcenie rodziców, używanie tytoniu, picie alkoholu, zażywanie narkotyków.

Wyniki. Spośród 3108 ankietowanych, 71,4% nigdy nie paliło papierosów, 17,1% paliło mniej niż jedną paczkę dziennie, zaś 11,5% powyżej 1 paczki dziennie. 10,4% osób paliło dłużej niż 1 rok. Chłopcy istotnie częściej i dłużej palili papierosy. U 57,5% uczniów palił przynajmniej jeden z rodziców. Miejsce zamieszkania, rodzaj szkoły, klasa i wykształcenie rodziców nie miały wpływu na częstość palenia papierosów. Alkoholu nie piło 33,7% uczniów, 30,5% nie częściej niż raz na kwartał, 29,4% kilka razy miesięcznie, 6,4% kilka razy tygodniowo. Chłopcy częściej niż dziewczęta sięgali po alkohol. Rodzaj szkoły, klasa, pochodzenie i miejsce zamieszkania nie wpływały na częstość konsumpcji alkoholu. Dzieci rodziców z wyższym wykształceniem piły alkohol częściej. 333 (10,7%) osoby brały narkotyki. 327 (10,5%) osób paliło marihuanę, a 6 (0,2%) zażywało amfetaminę.

Wnioski. Mimo niższych niż w innych krajach wskaźników palenia tytoniu, picia alkoholu i brania narkotyków, zjawiska te są w Polsce istotnym czynnikiem zdrowotnym i populacyjnym. Konieczne jest wzmoczenie działań profilaktycznych i edukacyjnych wśród uczniów, lecz również w ich środowisku rodzinnym.

Słowa kluczowe: tytoń, alkohol, substancje psychoaktywne, młodzież szkół ponadgimnazjalnych

Introduction. Tobacco smoking, alcohol and drugs intake are essential health and sociological problems in the majority of countries. Despite of many campaigns, the percentage of people using tobacco, alcohol and drugs does not diminish.

Aim. Evaluation of tobacco, alcohol and drugs use by the students of high schools.

Material and methods. The research was conducted in the group of 3108 students of junior and senior classes of 19 high schools of the Mazovian province. Anonymous, specially prepared questionnaire forms of the interview and the questionnaire form were used. School profile, class, place of residence, origin, parents' education, use of tobacco, alcohol and psychoactive drugs were analyzed.

Results. Out of 3108 (100%) of the respondents, 71.4% never smoked cigarettes, 17.1% smoked less than one packet per day, whereas 11.5% – more than 1 packet per day. 10.4% persons smoked cigarettes longer than 1 year. Boys smoked cigarettes more often and longer. In 57.5% at least one of the parents smoked cigarettes. Place of residence, school profile, class (junior or senior) and parents' education did not affect the frequency of cigarette smoking. Out of 3108 (100%) students, 33.7% did not drink alcohol, 30.5% – not more often than once in 3 months, 29.4% – several times a month, 6.4% several times every week. Boys drank more often than girls. School profile, class, origin and place of residence did not affect the frequency of alcohol consumption. Children of parents with the university education drank alcohol significantly more often. From among 3108 (100%) persons, 333 (10.7%) used psychoactive drugs, 327 (10.5%) smoked marijuana, (0.2%) persons took amphetamine.

Conclusions. In spite of lower than in other countries indicators of tobacco, alcohol and drugs use, in Poland these phenomena are a crucial health and population factor. Intensification of preventive and educational actions amongst students and also in their home environment is necessary.

Key words: tobacco, alcohol, psychoactive substances, high school students

© Hygeia Public Health 2010, 45(1): 67-69

www.h-ph.pl

Nadesłano: 15.09.2010

Zakwalifikowano do druku: 21.09.2010

Adres do korespondencji / Address for correspondence

dr n. med. Agnieszka Saracen

Instytut Zdrowia Politechniki Radomskiej

ul. Malczewskiego 20A, 26-600 Radom

tel. (+48) 606 293 081; e-mail: saracena@op.pl

Wstęp

Palenie tytoniu i używanie substancji psychoaktywnych – alkoholu i narkotyków jest istotnym problemem zdrowotnym i socjologicznym większości krajów

świata [1, 2, 3, 4, 5, 6, 7]. Mimo szerokiej kampanii antynikotynowej i kampanii skierowanej przeciwko przyjmowaniu środków psychoaktywnych, odsetek ludzi zażywających używki nie ulega zmniejszeniu

[8, 9, 10]. Palenie tytoniu jest istotnym czynnikiem pogarszającym stan zdrowotny całych populacji, poprzez zwiększenie zachorowalności na przewlekłe choroby układu oddechowego i nowotwory, a zażywanie substancji psychoaktywnych prowadzi do istotnych zaburzeń psychicznych i wzrostu liczby urazów [1, 10, 11, 12]. Alkohol i narkotyki są również czynnikami istotnie wpływającymi na wzrost ilości zachowań agresywnych i ryzykownych, zwiększają częstość przypadkowych kontaktów seksualnych, co prowadzi do niechcianych ciąży i rozprzestrzeniania się chorób zakaźnych przenoszonych drogą płciową [1, 2, 12].

Cel pracy

Ocena używania tytoniu, alkoholu i innych substancji psychoaktywnych przez młodzież szkół ponadgimnazjalnych.

Materiał i metody

Badania przeprowadzono na grupie 3108 młodzieży w wieku 15-19 lat, uczniów pierwszych i ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych (liceów, techników, szkół zawodowych) z Radomia, Koźmienic, Przysuchy, Ciechanowa, Białołęki i Warszawy. Łącznie analizie poddano uczniów 19 szkół. Ogółem w szkołach zawodowych uczyło się 866 (27,8%) uczniów, 1006 (32,4%) w technikumach i 1236 (39,8%) w liceach. Uczniów klas pierwszych było 1679 (54%), uczniów klas ostatnich 1429 (46%).

Badania przeprowadzono metodą sondażu diagnostycznego z użyciem narzędzi badawczych w postaci anonimowych kwestionariuszy wywiadu i ankiety, opracowanych indywidualnie do tego studium. Analizowano rodzaj szkoły, klasę, miejsce zamieszkania, pochodzenie, wykształcenie rodziców, palenie tytoniu, picie alkoholu i używanie innych substancji psychoaktywnych.

Uzyskane wyniki opracowano statystycznie używając programu Statistica 6. Jako statystycznie istotne uznano wyniki przy $p < 0,01$ [13, 14].

Wyniki

Spośród 3108 (100%) ankietowanych 2219 (71,4%) osób nigdy nie paliło papierosów, 531 (17,1%) paliło mniej niż jedną paczkę dziennie, zaś 358 (11,5%) powyżej 1 paczki dziennie. 323 (10,4%) osoby paliły papierosy dłużej niż 1 rok.

W grupie 1694 (100%) chłopców nie paliło 66,4%, 18,1% wypalało do 1 paczki dziennie, zaś 15,5% więcej niż 1 paczkę w ciągu dnia. Spośród 1414 (100%) dziewcząt nie paliło 77,2%, 16% wypalało do 1 paczki dziennie, 6,8% więcej niż 1 paczkę w ciągu dnia. 12,5% chłopców i 7,8% dziewcząt paliło dłużej niż 1 rok. Chłopcy istotnie częściej i dłużej palili papierosy ($p = 0,00001$). U 57,5% uczniów palił

przynajmniej jeden z rodziców. Miejsce zamieszkania, rodzaj szkoły, klasa (pierwsza lub ostatnia) i wykształcenie rodziców nie miały wpływu na częstość palenia papierosów.

Spośród 3108 (100%) uczniów, alkoholu nie piło wcale 33,7%, 30,5% nie częściej niż raz na kwartał, 29,4% kilka razy miesięcznie, 6,4% kilka razy tygodniowo.

Spośród 2060 (100%) osób, które spożywały alkohol, 81,1% piło tylko piwo, 7,5% słabe alkohole, zaś 11,4% alkohole mocne. Wśród młodzieży sięgającej po alkohol 259 (8,3%) osób miało w rodzinie osobę uzależnioną od alkoholu. W grupie 1694 (100%) chłopców nie piło 29,9%, rzadko, raz na kwartał – 26,1%, kilka razy w miesiącu – 34,9%, kilka razy w tygodniu – 9,1%. Spośród 1414 (100%) dziewcząt nie spożywało alkoholu – 38,3%, raz na kwartał – 35,7%, kilka razy w miesiącu – 22,9%, kilka razy w tygodniu – 3,1%. Chłopcy statystycznie częściej niż dziewczęta, ($p = 0,00001$) sięgali po alkohol. Rodzaj szkoły, klasa, pochodzenie i miejsce zamieszkania nie miały wpływu na częstość konsumpcji alkoholu. Dzieci rodziców z wyższym wykształceniem piły alkohol istotnie częściej, ($p = 0,00001$), niż dzieci rodziców z innym rodzajem wykształcenia.

Analizując przyjmowanie substancji psychoaktywnych stwierdzono, że z 3108 (100%) osób 333 (10,7%) osoby brały narkotyki. 327 (10,5%) osób paliło marihuanę, a 6 osób (0,2%) zażywało amfetaminę. Istotnie częściej ($p = 0,00001$), narkotyki zażywały dzieci rodziców z wyższym wykształceniem – 20,4%, niż z wykształceniem średnim – 11,8%, zawodowym – 8,4% i podstawowym – 7,5%. Pochodzenie, miejsce zamieszkania, rodzaj szkoły i klasa nie miały wpływu na zażywanie narkotyków.

Dyskusja

Palenie tytoniu, picie alkoholu i zażywanie substancji psychoaktywnych odgrywa istotną rolę w kształtowaniu stanu zdrowotnego społeczeństwa. Zwyczaje zdrowotne kształtują się w wieku młodzieńczym i rzutują następnie na cały okres życia osobniczego [1, 2, 5, 7, 12]. Istotny jest również wpływ otoczenia, szczególnie środowiska rodzinnego i szkoły, które odgrywają decydującą rolę w nauczaniu postaw prozdrowotnych [3, 4, 7, 8, 9].

Przeprowadzone badania ujawniły, że prawie 30% uczniów paliło papierosy, ponad 10% z nich więcej niż jedną paczkę dziennie, zaś 10% nastolatków paliło dłużej niż 1 rok. Częściej papierosy palili chłopcy – 34% niż dziewczęta – 27%. W porównaniu do innych polskich badań [6, 10, 12, 15], odsetek palących jest podobny, a więc nie ulega zmniejszeniu, mimo szerokiej, prowadzonej w mediach akcji antynikotynowej,

oraz istotnego wzrostu cen wyrobów tytoniowych. Ponieważ w rodzinach ankietowanych uczniów odsetek palących wyniósł prawie 60%, a środowisko rodzinne jest jednym z najważniejszych czynników wpływających na inicjację używania tytoniu i alkoholu [2, 9, 11, 16], wskazuje to na konieczność wzmocnienia działań antynikotynowych nie tylko wśród młodzieży, lecz również jej środowiska rodzinnego.

Ponad 35% uczniów piło alkohol kilka razy w miesiącu, a 6,5% kilka razy w tygodniu. Jest to wynik podobny do innych badań polskich [5, 6, 7], lecz wyraźnie niższy w stosunku do danych z populacji innych krajów [2, 3, 8, 16]. Ponad 81% pijącej alkohol młodzieży pije wyłącznie piwo, lecz 11,5% używa mocne alkohole. Istotnie częściej alkohol piją chłopcy niż dziewczęta, oraz dzieci rodziców z wyższym wykształceniem. Należy zwrócić uwagę, że u ponad 8% jeden z członków rodziny był uzależniony od alkoholu.

Kontakt z substancjami psychoaktywnymi miało 10,7% uczniów, była to głównie marihuana. Tylko 6 z 3108 uczniów zażywało amfetaminę. Podobnie jak przy analizie picia alkoholu stwierdzono, że częściej narkotyki zażywały dzieci rodziców z wyższym wykształceniem, a najrzadziej dzieci rodziców o wykształceniu podstawowym. W porównaniu do badań wykonanych w Polsce przed 6 laty odsetek zażywających narkotyki jest istotnie niższy [6, 7], jest on również trzykrotnie niższy od wyników stwierdzonych w innych krajach europejskich czy USA [3, 12, 16].

Picie alkoholu i przyjmowanie substancji psychoaktywnych są ważnymi czynnikami prowadzącymi do agresji, zwiększa urazowość oraz wpływa na występowanie ryzykownych zachowań seksualnych [2, 3, 4, 6, 12]. Młodzież podkreśla, że picie alkoholu ułatwia kontakty seksualne, powoduje częstsze stosunki z przygodnymi partnerami, które nierzadko odbywają się bez jakiegokolwiek zabezpieczenia [3, 4, 8, 12]. Jest to szczególnie ważne w przypadku kontaktów homoseksualnych, oraz z prostytutkami, gdzie ryzyko zakażenia chorobami zakaźnymi przenoszonymi drogą płciową jest szczególnie wysokie [58, 195, 196, 205], zaś w tych grupach występuje istotnie częściej stosowanie substancji psychoaktywnych [17, 18].

Badania ujawniają, iż mimo prowadzenia sześciomiesięcznych kampanii medialnych palenia tytoniu i picia alkoholu przez młodzież w wieku 15-19 lat jest częste [2, 3, 6, 7, 9, 10, 12, 15]. Należy wzmocnić działania mające na celu edukację młodzieży, lecz działania winny również ogniskować się na środowisku rodzinnym, na którym młody człowiek często się wzoruje [16]. Jest zastanawiające, że dzieci rodziców z wyższym wykształceniem częściej używają substancji psychoaktywnych niż dzieci rodziców o mniejszym poziomie wykształcenia. Jednym z elementów sprzyjających temu zjawisku jest z reguły lepsza sytuacja finansowa tej grupy młodzieży, nie można jednakże wykluczyć, iż w tych domach występuje mniejsza kontrola, wynikająca z większego zaufania do dzieci.

Piśmiennictwo / References

1. Filgueiras A. Out-of-school youth: a need for NGO and governmental collaboration. *AIDS Health Promot Exch* 1994, 1: 1-4.
2. Chhabra S. Health of adolescents. *Indian J Matern Child Health* 1992, 3, 1: 1-3.
3. Gullette DL, Lyons MA. Sensation seeking, self-esteem, and unprotected sex in college students. *J Assoc Nurses AIDS Care* 2006, 17: 23-31.
4. Landry DJ, Darroch JE, Singh S, et al. Factors associated with the content of sex education in U.S. public secondary schools. *Perspect Sex Reprod Health* 2003, 35: 261-9.
5. Woynarowska B, Mazur J, Szumańska M. Zachowania zdrowotne młodzieży – raport WHO. *Wychow Fiz Zdr* 2000, 47: 128-134.
6. Woynarowska B, Mazur J. Zachowania zdrowotne młodzieży szkolnej w Polsce: wyniki badań HBSC 2002. *Zdr Pub* 2004, 114: 159-167.
7. Woynarowska B, Oblacińska A, Burzyńska I. i wsp. Zmiany zachowań zdrowotnych młodzieży szkolnej w latach 1990-1994. *Med Wieku Rozw* 1997, 1: 17-25.
8. Spijkerman R, Larsen H, Gibbons FX, et al. Students' drinker prototypes and alcohol use in a naturalistic setting. *Alcohol Clin Exp Res* 2010, 34: 64-71.
9. Kremers SP, Mudde AN, De Vries H. Model of unplanned smoking initiation of children and adolescents: an integrated stage model of smoking behavior. *Prev Med* 2004, 38: 642-650.
10. Mazur J, Woynarowska B, Kowalewska A. Wybrane wskaźniki palenia tytoniu przez młodzież 15-letnią w Polsce na tle międzynarodowych statystyk. *Prz Lek* 2008, 65: 546-548.
11. Thompson JC, Kao TC, Thomas RJ. The relationship between alcohol use and risk-taking sexual behaviors in a large behavioral study. *Prev Med* 2005, 41: 247-52.
12. Nowak-Starz G. Rozwój i zagrożenie zdrowia populacji w wieku rozwojowym w okresie przemian społeczno-ekonomicznych w Polsce. *Wszechnica Świętokrzyska, Kielce* 2008.
13. Stanisław A. Przystępny kurs statystyki w oparciu o program STATISTICA na przykładach z medycyny. *StatSoft, Kraków* 1998.
14. Gore MS. *Statystyka w praktyce lekarskiej*. PWN, Warszawa 1997.
15. Kowalewska A. Wiek inicjacji nikotynowej a częstość palenia tytoniu przez młodzież 15-letnią w Polsce. *Prz Lek* 2008, 65: 546-548.
16. Licanin I. Impact of parental attitude to adolescents who abuse drugs. *Med Arh* 2009, 63: 278-279.
17. Cowan S. Syphilis in Denmark-Outbreak among MSM in Copenhagen, 2003-2004. *Euro Surveill* 2004, 9, 12:25-7.
18. Mak RP, Van Renterghem L, Traen A. Chlamydia trachomatis in female sex workers in Belgium: 1998-2003. *Sex Transm Infect* 2005, 81, 1:89-90.